

Ірина КОПОТЬ

**МІЖНАРОДНИЙ ФЕСТИВАЛЬ «ЖИТОМИРСЬКА
МУЗИЧНА ВЕСНА» ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА СТЕЦЮКА
В КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ МІСТА:
ФАКТИ ТА МІРКУВАННЯ**

В опорі на документи викладається історія перших трьох фестивалів «Житомирська музична весна» імені Олександра Стецюка, аналізуються проблеми втілення проекту, пропонуються шляхи їх розв'язання, визначається перспектива подальшого розвитку фестивалю.

***Ключові слова:** фестиваль, культурний простір, історія культури, Житомир, Олександр Стецюк.*

Біля витоків

Історія культури твориться сьогодні. Зміст цієї беззаперечної істини особливо гостро сприймається тепер, коли за бурхливим плином часу миттєво сечають з пам'яті події та їх деталі, залишаючи натомість ностальгічні спогади, особисті враження, а потім, що цілком об'єктивно, – викривлення, свідомі замовчування чи перекручування. Лише три роки налічує історія фестивалю «Житомирська музична весна», однак його перебіг уже «обріс» свого роду міфами та інтерпретаціями, що зайвий раз підтверджує необхідність наукової й об'єктивно виваженої оцінки цього явища культури, оскільки є ще й реальні факти, що підтверджуються документально. Вони – джерело, за яким професійний історик відтворює істинні події, підтверджуючи кожне своє слово документом. І робити це слід не через сто років, а тепер, коли ще живі ті, хто в багаторічній щоденній роботі створював фестиваль, роблячи те, чого не розгледіти з глядацької зали, не почувти в кулуарах та під час неформальних зустрічей.

Отже, Міжнародний фестиваль «Житомирська музична весна» імені Олександра Стецюка...

Олександр Михайлович Стецюк (1941 – 2007) – видатний український композитор, диригент, педагог, заслужений діяч мистецтв України. Все життя прожив у Житомирі. Незважаючи на несприятливі для композиторської діяльності провінційного міста (відсутність виконавців, концертних залів, професійної музичної критики тощо), написав багато творів академічної музики, створив композиторську школу, представники якої гідно репрезентують музичну культуру не тільки України, а й Росії, США, Ізраїлю, інших країн. Він помер 29 січня

Історія культури

2007 року на шістдесят шостому році життя. Годі, у 2007-му, молодший син композитора Дмитро Олександрович та авторка цих рядків пообіцяли одне одному, що за будь-яких життєвих обставин щовесни (день народження композитора – 8 березня) в Житомирі буде звучати музика Олександра Михайловича Стецюка.

Перший з таких концертів відбувся 17 березня 2007 року в залі Польського дому ім. І. Я. Падеревського в Житомирі за підтримки Житомирської обласної Спілки поляків України. Прозвучали твори О. Ходаковського «Метаграма пам'яті учителя» (перше виконання, виконавці: В. Козловський, Л. Гринцкевич, О. Лисенко, А. Нестеренко, І. Копоть; В. Травкіна «Полонез» (В. Козловський, Л. Гринцкевич, А. Нестеренко, І. Копоть); Д. Стецюка «Вокальний цикл на вірші Ріви Балясної» (О. Карпович, Л. Стельмащук); О. Стецюка «Adagio з Концерту для флейти та камерного оркестру. Версія для флейти і фортепіано» (В. Козловський, І. Копоть)¹; Й. С. Бах «Ave Maria» (А. Нестеренко, І. Грушинська, І. Копоть). Автор та ведуча програми «Слово польське» Ольга Колесова присвятила цьому концерту спеціальну передачу на обласному телебаченні.

За рік, 5 квітня 2008 року, відбувся другий концерт: «Олександр Стецюк та його учні» також в Польському домі. Звучали твори О. Стецюка: «Пісня про Батьківщину», «Полька-жарт», «Весела прогулянка» (В. Козловський, Л. Гринцкевич, І. Копоть); «Блазень» (В. Мартинюк, В. Клепиковська), «Бурлеска» (В. Козловський, В. Мартинюк), вокальний цикл «Про Галю-Галинку»; романси І. Матросової (Г. Омельченко, І. Копоть); Є. Стецюка-молодшого «Скерцо» (А. Нестеренко та автор); О. Костіна «Сказання про богатирів руських» (В. Козловський, Л. Гринцкевич, А. Нестеренко, І. Копоть, В. Романько) та Й. С. Баха «Арія» (В. Козловський, Л. Гринцкевич, В. Мартинюк, А. Нестеренко).

Тепер, з певної часової відстані, видно, що ті концерти в «згорнутому» вигляді містили в собі концепцію програм майбутнього фестивалю: твори Олександра Михайловича; його учнів, дітей та онука; композиторів-сучасників; духовна музика стали темами окремих фестивальних проєктів. З тих концертів також пішла традиція світових прем'єр: до фестивалів «Житомирська музична весна» спеціально пишуться нові твори.

Того ж, 2008 року, Житомирська обласна громадська організація «До ладу» (виконавчий директор Л. Єршова) за підтримки Управління культури Житомирської міської ради (начальник В. Балурко) та міського голови В. Шелудченко вирішили втілити в життя особливий музичний проєкт в рамках

¹Архів автора.

міської соціальної програми «Наші діти». Цей проект дістав назву «Дитяча музична весна». Він мислився як низка концертів, у яких мали брати участь діти, котрі люблять музику і хочуть виступати на сцені з власної волі, а не за «рознарядкою» дорослих. Тому проект отримав гасло: «Я музику люблю – мені потрібна сцена». В рамках проекту відбулося п'ять концертів. Чотири – в різних залах міста з яскравими афішами. П'ятий – в онкогематологічному відділенні Житомирської обласної дитячої лікарні. Туди поїхали музиканти камерного ансамблю ім. І. Ф. Добжинського².

20 травня 2008 року відбувся концерт у навчально-виховному комплексі № 11. Виконавцями стали учні дитячої музичної школи при Житомирському музичному училищі ім. В. С. Косенка.

29 травня 2008 року паралельно пройшло два концерти: авторський вечір композитора Ольги Костюшко «Музика – дітям» у Житомирській обласній науковій бібліотеці ім. Олега Ольжича та вечір «Дорослі – дітям» в Польському домі. До речі, в другому концерті виступили учасники ще одного дитячого проекту, що його проводила громадська організація «До ладу», а саме: літні та зимові музичні майстерні, провідним завданням яких було, з одного боку, дати юним музикантам відчуття суспільної важливості їх музичних умінь, а з іншого – прищепити наймолодшим громадянам Житомира навички слухацької культури.

І, нарешті, 10 червня 2008 року в актовій залі загальноосвітньої школи № 28 відбувся концерт «Діти – дітям» ансамблю сопілкарів «Водограй» підліткового клубу «Дружба».

Отже, витоками фестивалю стали: щорічні весняні концерти пам'яті Олександра Стецюка в Польському домі та музичний дитячий проект громадської організації «До ладу» – «Дитяча музична весна».

Перший фестиваль

У серпні 2008 року до авторки цих рядків звернувся Сергій Вікторович Жуков, відомий російський композитор, заслужений діяч мистецтв Росії, житомирянин за народженням, учень О.М. Стецюка. Відбулася бесіда, зміст якої можна коротко передати так: увічнення пам'яті учителя; піднесення музичної культури Житомира; покращення іміджу нашого міста в Україні та світі.

С. В. Жуков, узявши за основу щорічні весняні концерти пам'яті О. Стецюка, запропонував організувати фестиваль «Повернення» («Возвращение»). Назва мала втілити ідею вдячності музикантів рідному місту й учителям та прагнення зробити свій

²Єршова Л., Копоть І. Дитяча музична весна // «До ладу!»: інформаційно-аналітичне видання (Житомир). – 2008. – № 6 (16). – С. 1-3.

внесок до сучасної музичної культури Житомира.

Організаційні завдання було поділено таким чином: С. В. Жуков брався зав'язати контакти з колишніми випускниками Житомирського музичного училища ім. В. С. Косенка та учнями О. М. Стецюка, авторка цих рядків мала підготувати ґрунт для їх виступів у Житомирі.

С.В. Жуков невдовзі повернувся до Москви. Відтоді почалося регулярне листування, яке тривало кілька років. Спочатку Сергія Вікторовича приємно вразила активність колишніх випускників Житомирського музичного училища, їхнє бажання приїхати, грати, творити... Однак з часом, як зазвичай буває, залишилися найвідданіші цій ідеї. 14 грудня 2008 року від С. В. Жукова надійшов лист електронною поштою: «На призыв откликнуться для участия в фестивале заявки подали только пять человек (!). Но если бы Вы только знали, что творилось в Интернете, когда был пущен зов! Сколько было желающих... Но „много званых, да мало избранных»... Так что фестиваль в этом сезоне не состоится. Возможно, это и к лучшему... Все же, надеюсь, [что] с Вашей стороны продолжается подготовка к мартовскому концерту памяти А. М. Стецюка. Если это так, не смогли бы Вы написать о концепции концерта. Планируется ли участие в нем учеников Александра Михайловича?»³.

Однак фестиваль відбувся. І відбувся завдяки тому, що в Житомирі на той час існували працездатні громадські організації, які мали досвід втілення масштабних соціальних проєктів, добре згуртовані команди, що склалися з відданих справі людей, свідомо готових працювати заради рідного міста та його мешканців – Житомирська обласна громадська організація «До ладу» та Житомирська обласна Спілка поляків України. Тобто, організаційні та координаційні структури фестивалю формувалися не віртуально, і не в Москві, а реально, і в Житомирі, і склалися вони не з музикантів, а з творчої інтелігенції, яка працювала не за гроші, а заради ідеї. Організатори фестивалю – члени громадської організації «До ладу» – назвали його «Житомирська музична весна», підкреслюючи цією назвою спадкоємність своїх проєктів Тоді, в 2009-му, до Житомира на Міжнародний благодійний фестиваль «Житомирська музична весна» власним коштом приїхали учні Олександра Михайловича Стецюка: Ольга Коровіна-Харріс (США), Євген Стецюк-старший (Санкт-Петербург, Росія), Віталій Вишинський (Київ, Україна), Євген Стецюк-молодший (Київ, Україна). З ними прибули музиканти, які згодом стали

³Архів автора.

справжніми друзями Фестивалю: піаністка Елеонора Теплухіна, композитори Володимир Златоустов та Катерина Кожевнікова з Москви. Як гості приїхали також київські музиканти Олег Безбородько та Олексій Войтенко.

Підкреслюю: ніколи не взялася б за організаційні справи, якби не було підтримки не просто друзів – соратників з громадських організацій «До ладу» та Житомирської обласної Спільноти поляків України: Л. Єршової, М. Кавуна, В. Лясковської-Щур, О. Остапчука, котрі вчасно підставляли плече там, де була необхідність. А потреба була скрізь і в усьому: поселення (свої гостьові номери надали черниці монастиря Сестер Бенедиктинок), концертні зали, виготовлення афіш і буклетів, а також безліч інших непомітних справ, про які не говорять гостям, однак без яких не можна обійтися в такій серйозній справі як фестиваль. Інформаційну підтримку взяла на себе автор програми обласного телебачення «Слово польське» Ольга Колесова.

Відкриваючи Перший фестиваль, міський голова Віра Шелудченко, зокрема, сказала: «Минулого року в Житомирі відбулося п'ять концертів у рамках дитячого фестивалю „Дитяча музична весна“, реалізованого управлінням культури Житомирської міської ради та ЖОГО „До ладу“. Цього року в Житомирі проводиться благодійний фестиваль, який збирає разом музикантів різних поколінь. Це надає можливість Житомиру надихнути молодих музикантів на служіння мистецтву, повернути місту славу важливого осередку академічної музики. Підтримка таких починань приносить щире духовне задоволення»⁴.

Перший фестиваль тривав три дні, під час яких відбулося п'ять концертів, майстер-клас, круглий стіл, прес-конференція та відкриття меморіальної дошки на честь Олександра Михайловича Стецюка:

31 березня 2009 року. Житомирське музичне училище ім. В. С. Косенка. Великий зал. Відкриття фестивалю. 14.00⁵.

31 березня 2009 року. Житомирське музичне училище ім. В. С. Косенка. Великий зал. Концерт фортепіанної музики «Нічна музика» – «Посвята» лауреата міжнародних конкурсів Е. Теплухіної. 18.30⁶.

1 квітня 2009 року. Житомирське музичне училище ім. В. С.

⁴ <http://io.ua/s74608>.

⁵ Дышниева-Набедрик Э. Соло московской пианистки // «До ладу!»: інформаційно-аналітичне видання (Житомир). – 2009. – № 3 (23). – С. 2.

⁶ Дышниева-Набедрик Э. Соло московской пианистки Ор. cit. – С. 2.

Косенка. Малий зал. Майстер-клас з композиції. 11.00⁷.

1 квітня 2009 року. Житомирське музичне училище ім. В. С. Косенка. Великий зал. Концерт «Сучасні звукові світи». 14.00⁸.

1 квітня 2009 року. Житомирська музична школа ім. Б. Лятошинського. Концерт «Граємо разом». Соціальний проект «Наші діти». IV музична майстерня. 17.00⁹.

2 квітня 2009 року. 10.00. Відкриття меморіальної дошки О. М. Стецюка за адресою: вул. Подільська, 7. Ескіз проекту зробила як подарунок житомирський скульптор Олена Гузенко¹⁰.

2 квітня 2009 року. 14.00. Прес-центр Житомирської міської ради. Круглий стіл та прес-конференція «Музичне майбутнє Житомира». Під час зацікавленої бесіди учасники круглого столу під головуванням В. Балюрка підвели підсумки фестивалю. Визначили, що фестивальний проект вартий продовження. Тому слід розпочати роботу з підготовки наступного фестивалю: розширити його географічні межі, запросивши провідних сучасних композиторів світу; урізноманітнити форми професійного спілкування музикантів; залучити до фестивальних заходів широку публіку. І найголовніше: присвоїти фестивалю ім'я видатного українського композитора, житомирянина Олександра Стецюка¹¹.

Увечері того ж дня, 2 квітня 2009 року, о 18.30, в Житомирській філармонії концертом «Митець у просторі і часі» Перший благодійний фестиваль «Житомирська музична весна» фестиваль завершився¹².

Другий фестиваль. Перша конференція

Підготовка до Другого фестивалю розпочалася заздалегідь. Його концепція формувалася через листування: С. Жуков – І. Копоть. І листів тоді було написано понад триста. Суттєво збільшився масштаб проекту, особливо та його гілка, яку тепер можна назвати «Друзі Житомира». До нашого міста мали приїхати музиканти з багатьох країн світу: США, Нідерландів, Австрії,

⁷ Романько О. Майстер-клас з композиції // «До ладу!»: інформаційно-аналітичне видання (Житомир). – 2009. – № 3 (23). – С. 4.

⁸ Дишнієва-Набедрик Е. Сучасні звукові світи // «До ладу!»: інформаційно-аналітичне видання (Житомир). – 2009. – № 3 (23). – С. 3.

⁹ Копоть І. Четверта дитяча музична майстерня // «До ладу!»: інформаційно-аналітичне видання (Житомир). – 2009. – № 3 (23). – С. 4.

¹⁰ Пам'яті Олександра Стецюка // «До ладу!»: інформаційно-аналітичне видання. – 2009. – № 3 (23). – С. 3.

¹¹ За круглим столом / «До ладу!»: інформаційно-аналітичне видання (Житомир). – 2009. – № 3 (23). – С. 3.

¹² Копоть І. Заклучний концерт // «До ладу!»: інформаційно-аналітичне видання (Житомир). – 2009. – № 3 (23). – С. 4.

Ізраїлю, Росії. І готувалося вже не кілька концертів, а повномасштабний тижневий фестивальний проект, в якому передбачалися не тільки концертні виступи, а й наукова конференція та інсталяція «Space music» у Житомирському музеї космонавтики ім. С. П. Корольова. Усього – шістнадцять заходів. Окрім організаторів, фестивалем опікувалися тодішній міський голова В. Шелудченко та начальник управління культури Житомирської міської ради В. Балюрко. Питання проведення фестивалю заслуховувала Громадська рада при міському голові 11 березня 2010 року. Завдяки спільним зусиллям у цілому вдалося втілити задумане.

Знаковою особливістю Другого фестивалю стало розширення кола його організаторів: конференцію, що була підготовлена до фестивалю, організаційно «підхопив» Житомирський державний університет ім. І. Франка, а саме: завідувач кафедри музики і хореографії з методиками викладання О. Плотницька та доценти М. Моїсєєва та С. Олійник. Пройшла вона блискуче і, що особливо важливо, за підтримки ректора університету, професора П. Сауха було видано збірник статей¹³.

Немає потреби детально описувати концерти Другого фестивалю – це зробили гості¹⁴. Документальні ж матеріали (афіші, програмки) передано до фондів Житомирського обласного краєзнавчого музею.

Однак, і це цілком природно, адже передбачалося, що фестиваль стане серйозною для міста подією – гостро постали проблеми, які змусили уважніше проаналізувати стан музичної культури Житомира. Однією з таких проблем виявилось відверто негативне ставлення житомирських музикантів до сучасної академічної музики. З трьох сотень листів, написаних у період підготовки до фестивалю, добра половина стосувалася змісту концертних програм, тому що музиканти відмовлялися грати сучасну музику. Це особливо засмучувало, адже сто років тому в програмах концертів Житомирського музичного училища Імператорського Російського Музичного Товариства була переважно *сучасна* для тієї доби музика. Протягом ХХ століття процеси відсторонення виконавців і публіки від актуальних подій

¹³ Сучасна музика в сучасному світі: Зб. наук. пр. / Ред. кол. М. А. Моїсєєва (від. ред.) С. В. Олійник, О. В. Плотницька. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 168 с.

¹⁴ Николаева И. «Житомирская музыкальная весна»: взгляд со стороны // Сучасна музика в сучасному світі: Зб. наук. пр. / Ред. кол. М. А. Моїсєєва (від. ред.) С. В. Олійник, О. В. Плотницька. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 15-22.

сучасного академічного мистецтва відбувалися не тільки в Житомирі. Однак музичний світ поступово розв'язував цю проблему і долав бар'єр нерозуміння сучасної музичної мови. В Житомирі ж спроби торкнутися цієї теми на круглому столі «Сучасна музика в сучасному світі: культурологічний та просвітницький аспекти» (17 травня 2010 року) в Житомирському державному університеті ім. Івана Франка закінчилися невдачею: викладачі Житомирського музичного училища перевели розмову на інші рейки. Тому довелося корегувати концепцію Третього фестивалю: він готувався, перш за все, як фестиваль виконавців.

Напередодні Різдва Христового, 6 січня 2011 р., надійшов електронний лист від С. Жукова. Окрім вітань, він містив міркування щодо III Фестивалю: «Мне в этот раз очень хотелось бы сделать упор не столько на новую музыку, сколько на исполнительское мастерство. Хочется продемонстрировать блестящее исполнение современных сочинений, заставить публику слышать новую музыку, звучащую в одном ряду с классикой. Она не должна быть чужеродной, и только хорошее исполнение может обеспечить ей достойный статус». Так було затверджено художню концепцію Третього фестивалю.

Третій фестиваль: зміна орієнтирів

Третьому фестивалю 2011 року судилося стати особливим: він підсумував ранній період розвитку фестивалів «Житомирська музична весна». Однак усвідомлення цього прийшло пізніше. В процесі ж підготовки думалося про інше: місцеві вибори в Україні, що відбулися в жовтні 2010 року, призвели до кадрових змін в органах місцевої влади. Тому організаційні питання довелося розв'язувати з новою командою. Тоді стало зрозумілим, який авторитет, попри усі труднощі, завоювали два попередні фестивалі. Доводити необхідність проекту не довелося: в першій же ж бесіді начальник управління культури Житомирської облдержадміністрації Ю. Градовський сказав: «Фестиваль відбудеться за будь-якої погоди». Фінансова ж «погода» виявилася, образно кажучи, «з дощем, градом та буревіями». Обидва управління культури – обласне і міське – зробили все, що змогли. Однак головні організаційні проблеми фестивалю взяли на себе Житомирський державний університет ім. І. Франка, Житомирське училище культури і мистецтв ім. І. Огієнка, Житомирська обласна Спілка поляків України та продюсерська агенція «Клавір» (Москва). Тому, не дивлячись, образно кажучи, на загрозу «заморозків», фестиваль відбувся. Однак у програмі довелося робити зміни: без фінансових гарантій на фестиваль відмовився їхати Є. Стецюк-старший, з невідомих причин не приїхав

Є. Стецюк-молодший. Прокоментувати це можна тільки таким чином: творчість О. Стецюка – не історія його родини, а явище української культури. Так і будемо вважати. Отже, усього за два роки учасники фестивалю фактично відмовилися від ідеї благодійності.

Однак недарма в Положенні про Міжнародний фестиваль «Житомирська музична весна» метою проекту було, зокрема, визначено «формування власного мистецького потенціалу міста» та «зміцнення культурних зв'язків й обмін досвідом з провідними культурними центрами України та зарубіжжя». Третій фестиваль дав імпульс для діяльності молоді, щойно зареєстрованої, громадської організації «Асоціація об'єднаних мистецтв» (президент Маргарита Моїсеєва): ця організація здобула грант на втілення міжнародних проектів.

Разом із тим, не обійшлося й без прикрощів. Неприємні враження залишилися у наших гостей від репетицій у філармонії. Некоректна поведінка директора не зробила честі ані керованому ним закладу, ані Житомиру. У мистецькому ж відношенні III Фестиваль став кульмінаційним. Вдалося досягнути, по-перше, єдності між двома його складовими – науковою та художньою; по-друге, однаково високого виконавського рівня на всіх концертах фестивалю. Це творча планка, яку варто вважати орієнтиром для подальших проектів, якщо такі будуть втілюватися в життя.

Високого художнього результату вдалося досягти, перш за все, тому, що була визначена метатема проекту – «Філософія космізму та проблема сталості». Її запропонував Музей космонавтики ім. С. П. Корольова як напрям роботи однієї з секцій VII Міжнародної науково-практичної конференції «Людина і Космос». Провідну ідею цієї концепції вдалося втілити не тільки в наукових доповідях, а й в художніх проектах фестивалю. Цього року враження гостей були подані лише окремими нотатками. Фахової музичної критики і журналістики в Житомирі, як і торік, немає, тому «для історії» – короткий огляд того, що відбулося на Третьюму фестивалі.

Він розпочався 16 травня о 10.00 в актовій залі Житомирського державного університету ім. І. Франка вітальним словом проректора з наукової роботи, доктора педагогічних наук Н. Сейко. Музичні вітання зробили камерний оркестр Житомирського музичного училища (керівник Анна Федорченко) та хор Житомирського державного університету ім. І. Франка (керівник Валентин Федорченко).

Вокальним циклом «Падіння Ікара» Павла та Михайла Сініциних на вірші Ліни Костенко (виконавці: Лариса Руда та Володимир Сініцин) відкрився цикл денних концертів фестивалю (лекція-концерт 16 травня, о 15.00 в актовій залі Житомирського

державного університету). Провідна ідея твору – місце людини в оточуючому світі. Вірш Ліни Костенко, що дав назву циклу, – поетичний відгук на картину Пітера Брейгеля-старшого, який, як відомо, подає власне тлумачення античного міфу, відмінне, скажімо, від тлумачення Овідія (їх найчастіше порівнюють). Якщо Овідій, описуючи враження людей на землі, які спостерігали за польотом Ікара, підкреслює здивування і захват, то на картині Брейгеля смерті Ікара не помітив ніхто. Це – художнє втілення сенсу старовинного нідерландського прислів'я: «Жоден плуг не зупиниться, якщо хтось помре».

...Давньогрецькій міф – Овідій – Пітер Брейгель – перший космічний політ – сучасне постіндустріальне суспільство, яке вже нічим не здивуєш. Циклічність розвитку людської історії. Сьогодні глядачі й слухачі наповняють античний міф та твори мистецтва, створені на його основі, іншим змістом: сучасна доба не потребує героїв і самопожертви. Однак мрія – певна моральна цінність. Про це варто пам'ятати, як про важливий досвід людства: настане час і він знадобиться.

Вечірній філармоній концерт 16 травня провів відомий етномузиколог та виконавець народних пісень Сергій Старостін. Дуже шкода, що з певних організаційно-філармонійних причин, відбувся він у напівпорожньому залі. Однак ті, хто прийшов, змогли спостерігати явище унікальне: аутентичне звучання російських народних пісень різних регіонів. Такого Житомир не чув давно. Житомиряни звикли до виконання народних пісень у їх театралізованій версії. Тому здивувало все: і справжнє народне вбрання, і аутентичні інструменти, і виконання, яке передбачало імпровізацію в залежності від сприйняття аудиторії. Це був урок для всіх, причетних до культури: вивчення фольклору потребує глибинності, відчуття витоків, тоді стане зрозумілою єдність людства як певної культурної спільноти.

Наступний день, 17 травня, почався о 10.00 лекцією С. Жукова «Просторово-часові параметри сучасної музики та їх відображення в нотній графіці». На перший погляд, складна філософська тема дозволила зрозуміти сутність сучасної музики та її відмінність від класичної або романтичної: нове в музиці означає, по суті, дві речі: зміну прийомів втілення простору і часу (звідси – зміни в нотному записі) та формування нового інтонаційного словника. Розуміння цих особливостей – ключ до прочитання нових музичних творів.

Денну лекцію-концерт Лекцію-концерт «Схід – Захід: культурні діалоги» (17 травня, 15.00) провів музикознавець, композитор, піаніст Ричард Камерон-Вулф (Таос, Нью-Мексико, США). Це – продовження теми, розпочатої на попередньому фестивалі: «Європа – Америка: XXI століття». Професор блискуче

виконав твори американських композиторів. музика яких звучить рідко: Leo Ornstein – Impressions of Notre Dame (1914); Charles Ives – «In the Hotel» Scherzo (1902) from Sonata № 1; Thomas Alexandrovich de Hartmann – Sonata № 2 (1956); Dane Rudhyar – «Stars» from Pentagram № 3 (1925).

Увечері (17 травня, 18.30) в філармонії відбувся авторський концерт С. Жукова з надзвичайно цікавою програмою та виконавцями. Для цього концерту композитор запросив володаря дивовижного за тембром голосу – контратенора, лауреата міжнародних конкурсів Рустама Яваєва. Він виконав вокальний цикл С. Жукова на вірші нідерландського поета-символіста Яна Хендрика Леопольда «Пісні прощання». В новому амплуа почули житомиряни постійну учасницю фестивалів Елеонору Теплухіну – вона чутливо акомпанувала співакові дуже складну, однак разом з тим вишукану і виразну музику С. Жукова. Велике враження справила Сцена для контратенора, віртуальної віолончелі і танцівника «Садівник і Смерть» на вірші Поля ван Ейка. Глибоко психологічна за своїм змістом музика, надзвичайно виразна хореографія М. Большакової та досконале втілення її відомим хореографом та артистом балету Алішером Хасановим дозволили торкнутися сфери містичного і таємничого, буденного й невідворотного – Людини і Смерті.

У другому відділенні було виконано новий твір С. Жукова – моновиставу «Віршоманія» за мотивами віршів Лени Елтанг, російськокомовної поетеси, яка народилася в Ленінграді, однак живе у Вільнюсі. У цій дотепній динамічній виставі дива віртуозності продемонструвала піаністка Е. Теплухіна, яка (як завжди неперевершено) грала на роялі, декламувала вірші, демонструвала неабиякі акторські здібності, водночас друкуючи «поезію» на друкарській машинці і шиючи на швейній.

Наступного дня, в середу, 18 травня, о 10.00 в актовій залі Житомирського державного університету імені Івана Франка відбувся семінар «Перська музика: традиції і сучасність». Його провів етномузиколог з Ірану Амін Агайкухі. Молодий музикант визначив метою свого життя збереження давніх традицій перської музики. Його виконання регіональних наспівів на народних інструментах сприйнялося як подих сивої давнини (культура кашкаїв – етносу, що вивчає Амін, налічує сім тисяч років) і, водночас, як цілком сучасна музика, яка може стати дівим імпульсом для композиторської творчості. Доповідь Аміна Агайкухі виявилася напрочуд органічно пов'язаною і з концертом Сергія Старостіна (його колеги з Росії), і з лекцією Сергія Жукова, і з самою філософією космізму як метатеєю фестивалю.

Того ж дня, 18 травня, о 15.30 в Житомирському національному

агроекологічному університеті розпочалась VII науково-практична конференція молодих учених «Формування особистісної спрямованості студентської молоді: сім'я, професія, суспільство». Її щороку організовує та проводить кафедра психології та культурології. 2011 року, у зв'язку з 70-річним ювілеєм Олександра Стецюка, чие ім'я носить фестиваль «Житомирська музична весна», пріоритет було надано напрямку «Особистість – суспільство – мистецтво». Життя ювіляра є яскравим прикладом саме громадського служіння: все життя прожити в Житомирі і досягти в творчості художнього рівня, що може бути порівняним із столичним, – на таке спромоглися не багато житомирян. Окрім цього напрямку, були презентовані також напрями «Культуротворчі процеси сучасної України», «Особливості соціалізації студентської молоді», «Історико-педагогічні та краєзнавчі дослідження як засіб виховання патріотизму у студентської молоді» та інші. Як завжди, конференція засвідчила високий рівень гуманітарної підготовки студентів Житомирського національного агроекологічного університету – вишу негуманітарного спрямування¹⁵. До друку готується черговий збірник статей.

19 травня, в четвер, о 10.00 в Музеї космонавтики ім. С. П. Корольова відбулося засідання секції «Філософія космізму та проблема сталості». З доповідями виступили наші гості з Москви: філософ Ірина Ніколаєва з темою: «Вестничество как опыт преодоления социальной и культурной разобщенности» та музикознавець і композитор Євгеній Морошкін з темою: «Философия космизма в творчестве художников группы «Амаравелла». Це було наукове, інтелектуальне втілення, з одного боку – ідей філософії космізму, з іншого – осягнення внутрішньої єдності різних видів мистецтва, що в своєму синтезі здатні віддзеркалити найскладніші проблеми буття.

Цього ж дня о 15.00 фестиваль «повернувся» до актовій зали Житомирського національного агроекологічного університету на концерт камерного ансамблю народної музики «Лазорь» під художнім керівництвом С. Жукова. Цей концерт став надзвичайно цікавою складовою «фольклорного блоку» цьогорічного фестивалю. У концерті прозвучали переважно народні пісні, російські та українські, хоча ансамбль виконує музику різних стилів, класичну і сучасну. У складі колективу молоді музиканти Катерина Іванова (флейта), Уляна Поротикова (скрипка), Андрій

¹⁵ Ершова Л. Від патріотизму як принципу до патріотичності як риси // «Наш дім»: Газета Житомирського національного агроекологічного університету. – 2011. – 5 (100). – С. 4-6.

Шуршаков (баян і гітара), Єгор Родіонов (перкусія) та Катерина Жукова (народний голос). Однак, не зважаючи на молодість, усі вони – справжні митці. Понад годину музиканти демонстрували слухачам, як чарівно може звучати народна пісня, що прийшла з глибини століть, не втративши свіжості закладених у неї почуттів, яскравості мелодики та одвічності змісту.

Невеличка перерва – і фестиваль продовжився в особливому художньому просторі – Житомирському музеї космонавтики ім. С. П. Корольова. О 20.00 розпочався особливо виплеканий концерт фестивалю «Ніч музеїв», який мислився як продовження минулорічної інсталяції «Space music». Більше трьох годин нон-стоп. Музиканти з різних країн (Україна, Росія, США, Іран) та міст України (Київ, Бердичів, Одеса). Вже обов'язкова на фестивалі світова прем'єра (скрипаль Назар Кожухар та піаністка Елеонора Теплухіна виконали п'єсу Ричарда Камерон-Вулфа «Ліліт»). Музика, різна за стилями та часом створення і, незважаючи на все це розмаїття, відчуття внутрішньої єдності. «Житомирський музей космонавтики ім. С. П. Корольова, где проходили засідання конференції «Человек и Космос», принимал у себя всех музыкантов, композиторов и исполнителей, выступления которых каждый раз преобразжали и развивали музыкальные идеи и замыслы фестиваля «Житомирская музыкальная весна», дополняя собой дискуссии и идеи конференции», – так написала про «Ніч музеїв» гостя фестивалю І. Ніколаєва¹⁶.

У п'ятницю, 20 травня, о 10.00 в конференц-залі Житомирського державного університету імені Івана Франка розпочався вже традиційний круглий стіл, який 2011 року отримав дуже узагальнену назву: «Сучасна музика в сучасному світі» (без уточнення напрямів дискусії) і вилився по суті у викриття недоліків. С. В. Жуков, як художній керівник, почав, як він сам висловився, «з поганого»: недостатнє фінансування з боку влади Житомира, некоректна поведінка директора філармонії, непридатні для концертного виконання роялі. Це було справедливо. Однак недостатнє фінансування мало об'єктивні причини і не залежало ні від управління культури, ні, тим більше, від організаторів. Всі зробили максимум можливого. Директор філармонії поведився як завжди. Тут, на жаль, організатори безсилі. І купити рояль вартістю півмільйона гривень за власні гроші оргкомітет також не міг.

Заступник директора Житомирського музичного училища ім. В. С. Косенка зачитала відкритого листа, адресованого оргкомітету

¹⁶ Николаева И. Дневник фестиваля «Житомирская музыкальная весна» // *Ел. ресурс*: <http://rmoz.ru/forums/index.php/topic,1391.0.html>

Фестивалю, в якому підписанти – викладачі училища – висловлювали, зокрема, «здивування» з приводу того, що концерти проекту не проводилися в їхньому навчальному закладі. Коментар до цього листа, а також до позиції Житомирського музичного училища – в окремому розділі даної статті.

Розглядалося й питання спонсорської допомоги. Три роки тому С. В. Жуков не відкидав такої можливості: «Если фестиваль окажется удачным, возможно его продолжение. И вот тогда уже, шаг за шагом, он может обрастать новыми идеями и возможностями, а также и спонсорами, которые окажутся просто необходимыми». Однак змінювати засади «крок за кроком» терпіння не вистачило – громадська діяльність як основний чинник проекту була фактично відкинута. З організаторів відзначили лише команду Житомирського державного університету ім. І. Франка. Про позитив Фестивалю взагалі ніхто нічого не сказав. З ініціативи ректора Університету професора П. Ю. Сауха були прийняті інші засади формування оргкомітету: до нього мали увійти, перш за все, «ділові люди». Цю ідею підтримав і С. В. Жуков. В електронному листі від 06.06.11 він написав: «В сложившейся ситуации фестивалю нужен мощный оргкомитет, нужен фонд, аккумулирующий деньги для следующего фестиваля, нужны попечители и спонсоры, необходимы различные подразделения, занимающиеся частными вопросами, и т. д., и т. д.» Забігаючи наперед скажу, що для проведення IV Міжнародного фестивалю «Житомирська музична весна» імені О. Стецюка створені нові організаційні структури: оргкомітет та дирекція, до складу яких запрошено багато людей. Результат їхньої праці покаже майбутнє.

Фестиваль, між тим, продовжувався. О 15.00 в Житомирській музичній школі № 1 ім. Б. Лятошинського відбувся концерт учнів музичних шкіл № 1,2,4. Організатором люб'язно погодилася бути директор Житомирської музичної школи №1 Валентина Чудовська, котра стояла у витоків перших дитячих музичних майстерень соціального проекту «Наші діти».

Останній філармонійний концерт фестивалю відбувся 20 травня о 18.30. Виконавці – скрипаль Назар Кожухар та піаністка Елеонора Теплухіна назвали його так: «ВЕЧЕР «Старой» НОВОЙ и «Новой» СТАРОЙ музыки для старых и новых друзей». Для афіші організатори дещо спростили назву: «Стара і нова музика для старих і нових друзів». Цей концерт сфокусував провідну ідею фестивалю: «запропонувати публіці почути нову музику, що звучить поряд з класикою». Видатні музиканти обрали для втілення задуму такі твори: В. А. Моцарт Соната для клавіра та скрипки G-dur, KV-379; Р. Шуман. «Казкові картини» для альта і фортепіано; Ф. Ліст. «Проповідь Святого Франциска Асизького птахам». «Сірі

хмари». «Багатель без тональності»; А. Шнітке. Соната № 2 «Quasi una Sonata» для скрипки і фортепіано. Не можна не віддати належне добору творів: він дозволив слухачам «накреслити лінію», що веде від віденських класиків (В. Моцарт) крізь романтизм (Р. Шуман, Ф. Ліст) до найсучасніших стильових течій, втілених в сонаті А. Шнітке. Цей твір, написаний ще в 1968 році, в живому виконанні житомиряни почули вперше. Однак він добре відомий в записах. Тому можна стверджувати: Н. Кожухар та Е. Теплухіна досягли вершини виконавської майстерності. А. Шнітке віддзеркалює світ, який роздирають протиріччя, тому він не може скористатися формою, в якій писали його попередники – у свідомості слухачів залишалося відлуння напрочуд гармонічної й стрункої сонати Моцарта. Цитування, алюзії, що використані в системі колажу, тобто різко контрастне співставлення різнорідних стильових елементів, втілюють ідею непримиренної боротьби, що точить в житті. Світ Другої Сонати А. Шнітке – це світ дисгармонії, втілений однак напрочуд досконало і зрозуміло. «Остроконцепционная Вторая скрипичная соната была не только музыкальным достижением, а означала выход автора в «открытый космос» глубочайших современных морально-философских проблем, актуализировавших вечных человеческих тем», – так написали про цей твір видатні російські музикознавці В. Холопова та Є. Чигарьова¹⁷. Цим твором, як трьома крапками, завершився концерт...

Щороку на фестивалях «Житомирська музична весна» відбувалися концерти духовної музики, які за задумом організаторів, мали втілювати ідею про невмирущість моральних цінностей. 2011 року такий концерт став визначної подією для міста: вперше за багато років житомиряни змогли побувати на концерті органної музики. 21 травня, в суботу, о 12.00 Церква Євангельських Християн Баптистів та її пастор Данило Виноградський надали можливість провести заключний концерт фестивалю в цьому історичному храмі, який «пам'ятає» ще органні концерти родини Ріхтерів. Учасницею фестивалю стала одна з провідних органісток Європи, лауреат міжнародних конкурсів Катерина Мельникова. В її концерті взяли також участь співак-контратенор Рустам Яваєв та скрипаль Назар Кожухар. Разом вони запропонували невелику, однак різноманітну програму духовних творів, починаючи від Леонардо да Вінчі і закінчуючи Ш. М. Відором та Дж. Пуччіні.

¹⁷ Холопова В., Чигарева Е. Альфред Шнитке: Очерк жизни и творчества. – М. : Сов композитор, 1990. – С. 60.

В другому відділенні відбулася ще одна світова прем'єра фестивалю – перше виконання твору московського композитора Володимира Златоустова «Benedictus». Появі його передувала цікава історія. Весною 2009 року під час Першого фестивалю «Житомирська музична весна» гості фестивалю, московські музиканти, серед яких був і композитор Володимир Златоустов, відвідали месу в жіночому монастирі Сестер Бенедиктинок. Ще довгий час музиканти були під впливом почуттів, які вони пережили під час Служби Божої. А композитор Володимир Златоустов написав твір, який назвав – «Benedictus» («благословенний») і присвятив його сестрам-черницям. Від задуму до втілення пройшло ...три фестивалі. Виконавцями став «міжнародний ансамбль» виконавців: лауреати міжнародних конкурсів органістка Катерина Мельникова і контратенор Рустам Яваєв, а також жіночий хор «Обертон» з Житомира під художнім керівництвом Лесі Кравченко.

Ввечері того дня, 21 травня, о 19.00 в Житомирському українському музично-драматичному театрі імені Івана Кочерги, де тривалий час працював головний герой цьогорічного проекту, заслужений діяч мистецтв України Олександр Стецюк, відбулося урочисте закриття фестивалю. Учасникам було вручено дипломи і, аби «загладити» усі прикрощі, «посмішкою» фестивалю стала весела і дотепна комедія М. Старицького «За двома зайцями», музику до якої створив О. Стецюк.

9 червня 2011 року професор Ричард Камерон-Вулф надіслав електронного листа з темою: «wonderful, difficult festival», в якому написав: «Dear Irina, I want to thank you for all the energy and dedication you gave to make the festival a success. Of course, we can see the many problems which were not solved, and we can attribute many of them to the conflicting ideas of the organizers, but I sincerely feel that, in only two years, the Zhitomir Festival has established a strong foundation for great success in the future».

Пан Ричард був єдиним, хто подякував за організацію фестивалю.

«Remix» Житомирського музичного училища

І на останок про Житомирське музичне училище ім. В. С. Косенка – осередок музичної культури міста з 1905 року. Таким училище залишилося в уяві випускників 60 – 70-х років минулого століття. «Мне кажется, что все концерты первого фестиваля необходимо провести на сцене училища – это должно быть знаково», – наголошував ще в першій літній бесіді С. Жуков. З афіш видно, що організатори врахували це побажання. Однак музичне училище зовсім не сприйняло фестиваль як «знакову»

подію. Виявилось це, перш за все, у байдужості та недбалості підготовки: сцена великого залу не була прибраною, тому концерти сучасної академічної музики відбувалися на фоні декорацій, що залишилися від студентської вистави опери «Наталка-Полтавка». Роялі на сцені не були налаштовані. В день фестивалю, буквально за півгодини до його початку, довелося шукати настроявача для термінового приведення їх у належний стан. Не краще виглядав і малий зал училища, де проходив майстер-клас з композиції. Подібна історія повторилася на Другому фестивалі в день концерту Ольги Харріс та Юлії Мортякової – обидві прибули зі США. Тому концерти Третього фестивалю в Житомирському музичному училищі не проводились.

З Першого фестивалю пішла ще одна прикра «традиція». Викладачі училища або одразу ж відмовлялися грати нову для них музику (кращий варіант), або повідомляли про відмову в останню мить, коли у організаторів не залишалося можливостей для «маневру». Зокрема, про неготовність однієї з виконавиць до концерту 31 березня 2009 року було повідомлено телефоном під час зустрічі гостей. Подібні проблеми були і на Другому, і на Третьому фестивалях¹⁸.

За рідкісними винятками, викладачі музичного училища та музичних шкіл не відвідували фестивальні заходи. Проте «Житомирська музична весна» з її різноманітністю форм професійного спілкування (концерти, майстер-класи, теоретичні семінари, круглі столи, дитячі концерти) могла б стати для музикантів і школою творчого зростання, і яскравою сторінкою біографії. Однак, на жаль, для більшості поки не стала.

І найважливіше: значна кількість житомирських музикантів – викладачів Житомирського музичного училища – не повірила в щирість самого задуму фестивалю, в його просвітницьку та культурницьку місію. Не один раз можна було почути від музикантів: «Якщо їдуть власним коштом здалека, значить це для чогось потрібно їм. А нам і без того достатньо музики і концертів» або: «Ви вигадуете проекти, а ми мучитися маємо!». І, нарешті, гасло життя: «Ані ноти без банкноти!». Не заперечую: професійний музикант годувється своїм «ремеслом» і не може створювати або виконувати музику тільки безкоштовно. Однак кожен, хто думає про майбутнє професії, обов'язково закладає для цього основу: майстри музичних інструментів, наприклад, з давніх-давен один

¹⁸ Копоть І. «Житомирська музикальна весна»: взгляд изнутри // Сучасна музика в сучасному світі: Зб. наук. пр. / Ред. кол. М. А. Моїсєєва (від. ред.) С. В. Олійник. О. В. Плотницька. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С.22- 27.

день на тиждень працювали для «онуків». Тобто заготовляли деревину для майбутніх майстрів, аби ті мали сировину високої якості. Так само і фестиваль: це один день (не на тиждень – на рік!) роботи на майбутнє. Це один аспект. А інший – такий: будь-який ремісник (муляр, тесля, швець і т.д.) відповідає за якість своєї праці, тому й бере за це гроші. Знову ж згадаємо минуле й професійні «цехи»: висока якість праці була їхнім «статутним завданням». Житомирські ж музиканти ще тільки опановують сучасну музичну мову, тому й грають як початківці. Фестиваль для них – майстер-клас, до того ж, безкоштовний. Якщо, окрім грошей, немає інших вимірів праці, то постає питання: «То хто кому має платити?..»

Сьогоднішню ситуацію в Житомирі можна зрозуміти і пояснити: різко впав рівень музичної культури міста, не кажучи вже про рівень моральності та громадянської відповідальності. На відновлення цих якостей потрібні терпіння, копітка наполеглива робота з підвищення професійного рівня музикантів та виховання слухацької культури серед кількох поколінь житомирян. Якщо теперішні організатори фестивалю та його художній керівник розуміють це – прекрасно. Тоді у фестивалю «Житомирська музична весна» імені Олександра Стецюка є надія на продовження.

P.S. Історичні нотатки

Кожній історичній добі властиві свої форми музичного життя. Суспільні переміни ведуть до змін у функціонуванні мистецтва. Необхідність таких перемін відчують в певний історичний момент і самі музиканти, і інтелігенція, для якої активно діюче культурне середовище – обов'язкова умова для творчості. Так було, наприклад, в середині XIX століття, коли створювалось Імператорське Російське Музичне Товариство. Сенс його діяльності полягав у запровадженні нових форм музичного життя в Російській Імперії. Тоді було винайдено форму, яка довела свою життєздатність протягом понад півтора століття за різних політичних, економічних, культурних умов. ІРМТ було, перш за все, концертною організацією, при якій діяли навчальні заклади: музичні класи, музичні училища, консерваторії. В такий спосіб розв'язувалось одночасно кілька проблем: професійна освіта музикантів, їх концертна діяльність (тобто підтримання виконавської кваліфікації), виховання освіченої публіки. Протягом XX століття форми організації музичного життя змінилися: навчальні заклади перестали вважати концертну та просвітницьку діяльність обов'язковою для себе, а філармонії, які за радянських часів ще якимось діяли, за останні десятиліття ледь тримаються на плаву. Отак і виникла ідея фестивалів, які з одного боку, стали альтернативою зубожілим філармонійним сезонам; з іншого – мали

залучити до творчої діяльності місцеві культурні сили. Музикознавці вважають фестивальний рух однією з ознак сучасного культурного простору¹⁹. Ця форма музичного життя набирає сил, має великий потенціал для розвитку, оскільки, як свого часу ІРМТ, здатна об'єднати кілька форм функціонування музики в суспільстві: власне концерт, майстер-клас, теоретичний семінар для достатньо широкого загалу, інші форми професійного спілкування. Однак значення цих форм для розвитку музичної культури в суспільстві треба зрозуміти, належно оцінити і знайти сили, аби втілити в життя. Процес це тривалий і непростий. Діяльність ІРМТ, до прикладу, досягла кульмінації через п'ятдесят років від моменту створення організації. Приблизно на такий термін слід розраховувати й організаторам наступних фестивалів «Житомирська музична весна», якщо вони всерйоз взялися до справи.

Ірина Копоть.

Международный фестиваль «Житомирская музыкальная весна» имени Александра Стецюка в культурном пространстве Житомира: факты и размышления

Опираясь на документы, автор излагает историю трех первых фестивалей «Житомирская музыкальная весна» имени Александра Стецюка, анализирует проблемы воплощения проекта, предлагает пути их решения, определяет перспективы дальнейшего развития фестиваля.

Ключевые слова: фестиваль, культурное пространство, история культуры, Житомир, Александр Стецюк.

Iryna Kopot'.

The International Festival «Zytomyr Musikal Spring» named after O. Stetsiuk-facts and thoughts

The International Festival «Zytomyr Musikal Spring» named after A. Stetsiuk-facts and thoughts. Based on the documents, the history of three first festivals is being analyzed, also the problems of their realisation and new intentions of the project.

Key words: festival, cultural landscape, history of culture, Zhytomyr, Alexander Stetsiuk.

¹⁹ Зуев С. П. Сучасний культурний простір та семіотика музичного фестивалю (на матеріалах Харкова). – Автореф. на здобут. наук. ступ. ... канд. мист. – Харків, 2007. – С. 1.